

„АТАНАС ДАЛЧЕВ“ от СВИЛЕН КАРОЛЕВ.

С., изд. на СУ „Кл. Охридски“, 1988 г.

Едва ли има сериозен български критик, който в една или друга степен да не се е докосвал до творчеството на Атанас Далчев заради твърде широкия спектър на изявите му — в поезията, като преводач и създател на естетика, хвърлила здрав мост между епохата на Яворов и Вапцаров, като вдъхновител на поколения поети, за които си остава творчески и граждански кумир. За Далчев в продължение на повече от половин век са излезли много и противоречиви отзиви, статии, изследвания върху различни страни от духовната му биография (първият литературен портрет на поета е дело на К. Гълъбов във в. „Изток“ още през 1926 г.), но интересът към монографичния труд на Свилен Каролев „Атанас Далчев“, излязъл наскоро в Университетското издателство, се дължи на факта, че след литературно-критическия очерк на Ат. Лазовски отпреди две десетилетия той е единственото и най-цялостно изследване за бележития творец. За разлика от досегашните ценители Св. Каролев си е поставил много отговорната и трудна задача да анализира литературното наследство на Далчев в три посоки — на фона на общественото и духовно развитие в България в годините от творческия му прощълник до неговата зрелост, в контекста на българската литература, на идейните, художествени и естетически гледници на нейните представители, в единство между литературнопоетическите и гражданско-критически възгледи у самия Далчев, като бъдат отчетени специфичните нюанси в това отношение. Такъв подход дава възможност на автора да проследи убедително в най-голямата част от своето изложение етапите на „сливане с хората и нещата“ у Далчев, трудния път към хармонията между чувство, мисъл и поведение, за да повдигне булото около тайната на зримото пряко и косвено присъствие на големия творец в нашата литература и популярността му далече извън нейните предели. Ценността на монографията на Св. Каролев се определя и от още един важен момент, който в науката се възприема като задължителен. Става дума не само за познание на историческата фактология на литературния процес, а и на всичко, излязло изпод перото на изследователите на Далчевото творчество. Извън традиционния акт на уважение към предшествените и днешните колеги на автора и възможността

да вземе отношение към техни възгледи този открит подход към избраната тема ни разрешава да преценяваме аргументацията на литературоведа, улеснени още повече от конкретните анализи на Далчевите стихотворения и статии, които съдържат отправните точки към неговия художествено-естетически натюрел. Независимо че предложената структура и композиция на труда са издръжани с оглед на литературно-критическата задача на автора, мисля, че той щеше да спечели от едно продължение за влиянието на Далчевата поезика и естетика върху съвременните поети, като по този начин още по-релефно се открие същевината на „феномена“ Далчев, неговата универсалност, която не потъпява с времето, а си остава все така актуална и като творчески, и като граждански пример и завет.

Съществен принос в монографията на Св. Каролев е нейната първа част — „Сред „стрелците“, която анализира дейността на литературния кръг, обединен около в. „Изток“ и „Стрелец“ в средата на 20-те години на века, в чийто състав влизат проф. К. Гълъбов, проф. А. Златаров, Ч. Мутафов, Д. Пантелеев, Ив. Мирчев, Ив. Хаджихристов, Св. Минков и др., и младият, 22-годишен поет Ат. Далчев. И макар че авторът изследва проявите на този еkleктичен център на младите творци главно заради най-младия от тях, Далчев, прецизният обзор върху насоките на неговата дейност — за издигане престижа на „родното“, за дълбоко осмисляне на чуждите европейски влияния, за демократизиране на изкуството и литературата, борбата със символизма като отживяло времето си течение, което откъсва твореца от реалистичните проблеми на съвремението, имат не само литературно-познавателно значение. Благодатно поле за светогледно и творческо израстване е кръгът на „стрелците“ — общият стремеж да се намери духовна алтернатива на кризата след световната война и септемврийския погром и на самозатварянето в душевния мир на личността посредством модификациите на символизма, доведени до абсурд, се съчетава с многообразието на търсенията, острота на становищата и в същото време — свободна изява на позициите по страничните на в. „Стрелец“. Мисля, че именно тази свобода и откритост на общуването, когато непримиримост-

та на личната позиция се отстоява единствено с литературни аргументи и не нарушава толерантността и уважението между отделните „стрелци“, е изключителна школа по нравственост и морал за младия Далчев. Св. Каролев прецизно е изследвал най-важните статии в двата седмичника, чрез които се извява противоречивата платформа на литературния кръг, обединен единствено в стремежа за откриване на алтернатива, която ще бъде далече от символизма. Теоретичните статии, отзивите за стихове на Фунаджиев, Караличев, Багряна, редуването на общо-просветителски материали с гневни тиради срещу творчеството на Лилиев и идеолога на сп. „Златорог“ Вл. Василев, публикуването на символистични творби от Ив. Мирчев и Ив. Хаджихристов в органа на „стрелците“ и критиката им там създават атмосфера на истинско горене, на драматизъм, болка и опиянение, предвкусвано усещане, че истинският път е някъде около тях.

Докато първата част от монографията на Св. Каролев разкрива духовния и идейния потенциал на „стрелците“ по основните проблеми на тогавашното културно развитие, защитавано с различна сила в теорията и практиката на самото творчество, и хроникира пръстието на Далчев сред тях, то втората част представя обратния процес, резултата от широкия обществен климат и микрообстановката в литературния кръг за разгръщане на естетико-критическите възгледи на Далчев и на завоя, който той прави в поетическото си развитие между 1923 и 1928 г. — от символистичните стихове, поместени в „Мост“, през решителния отказ от тях в сбирката „Прозорец“ (1926) и избистрянето на една нова поетика в „Стихотворения“ (1928). Тук литературният изследовател е представил разгрънатата картина на идейно-естетическия прелом в българската поезия след Първата световна война, сблъсъка на светогледи, художествени течения, нравствени и естетически позиции, цялостен спектър от противоречия, увлечения, заблуди, обхванали отделни творци, приятелски кръгове и литературни групировки, които в последна сметка по естествен път очертаха главните насоки в българската култура в зависимост от социалните, естетическите, психологическите, индивидуално-личностните различия и специфики у нейните представители. На този фон с особена сила се открояват теоретико-естетическите разработки на Далчев „Мъртва поезия“, „Поезия и действителност“, „Размисления върху българската лирика след войната“ и някои от „фрагментите“ му, които, отричайки догавашни негови поетически кумири и литературно-изобразителни средства, очертават ядрото на неговата концепция за смисъла и съдържанието на творчеството. Св. Каролев е направил плътна и точна характеристика на всички условия и фактори, които рефлектират върху натюрела и кръгозора на поета, преводача и литературния естет и определят трайните основи на неговите интереси, търсения и пристрастия. В тази част

от своя труд авторът е използвал оценките, мненията и характеристиките на литературни изследователи от различни поколения, с различни художествени и естетически позиции, за да изгради обективно верния профил на мислителя Далчев, да анализира „дуализма“ между естетическото и поетическото му съзнание и да защити, обогати и аргументира някоя от досегашните становища с конкретни факти и наблюдения. Използуваният от автора диалектически подход към творчеството на Далчев, паралелите между художественото и гражданското му кредо и извяте на други видни български поети придават убедителност и релефност на неговия образ и надхвърлят чисто литературоведските тълкувания и заключения. Те ни интригуват и в историко-психологически аспект като поведение на един дух, за когото блян е не свършенството (противопоставянето на символизма е отрицание на формалното съвършенство, което фалшифицира истината), а пътят и борбата за него. Поетът и естетът остава завинаги чужд на идеята за веднъж завинаги постигнато единство между форма и съдържание и по тази причина, както посочва Каролев, във фрагментите му „основните теми в тях се повтарят, осветлявани всеки път от различен ъгъл и с нов поглед върху структурата и проявите на вече разгледаното другаде“. Тази специфична особеност на мисълта, която не е само естетическа, а е брънка от светогледната ориентация на Далчев, уловена в лаконичното определение на Т. Абазов — „Тя има своите предпочитания, но няма никакви ограничения“, — лежи в основата на „феномена“ Далчев. И на парадокса на пръв поглед, че вътрешната динамика, изразена в широкоспектрални оценки за автори и явления, не накърнява единната му ценностна система, основаваща се повече на мисловно-интелектуалното проникване в действителността, на реализма и мъдрия скепсис, отколкото на безгрижните чувствени пориви. Ето защо естетико-критическата мисъл на Далчев предсказа и разкри чрез творчеството му наченалото отчуждение на личността от обществото и неговите институции, самотата в резултат на урбанизацията и прехвърлящите се родови връзки и корени, екзистенциалните проблеми на човека, които днес са негово ежедневие.

Последната част от монографията на Св. Каролев „Сливане с хората и нещата“ на практика свързва и двете линии в изследването — теоретико-критическата и художествено-поетическата, — при което чрез анализа и тълкуването на голяма част от стиховете на Далчев авторът е показал етапите в приближаването му към социалната действителност чрез адекватни художествени модели и средства. Хронологическото проследяване на литературното творчество на поета дава възможност да се открие новото, чийто основоположник е той, отликата му от символизма като теория и практика и ролята на диаволизма за ефективното му преодоляване. За разбиране на творческата и човешката му същност важно зна-

чение имат размишленията на автора, основаващи се върху Далчевата поезия от „парижкия“ му период (1928) и след него, включени в „Ангелът на Шартър“ (1943), за социалната ѝ основа, върху която естествено се преливат индивидуално-личностни и обществени теми и сюжети, ежедневни и „вечни“ проблеми на човешкото битие. Те, както и новите творби на Далчев, създадени през последните две десетилетия от живота му, закръглят представата за един — по думите на Каролов — „ярък и своеобразен творец-новатор, мислител, хуманист и моралист, изминал съзнателно своя самостоятелен път на развитие“. Извън лите-

ратуроведските си достойнства монографията на автора е ценна и заради последователно разкрития път на развитие на Атанас Далчев, в чийто основи наред с големия талант, със здравия и силен характер е и убеждението да се търси брод през времето там, където зоват мисълта и сърцето. Именно тези моменти от творческата и гражданската биография на поета му отреджат непременно значение и в миналия, и в днешния ден на българската поезия.

Стефан Влахов-Мицов

„ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО В СИСТЕМЕ КУЛТУРЫ“, сборник. М., Наука, 1988 г.

Сборникът „Литература и искусство в системe културы“ (Москва, Наука, 1988 г.) съдържа доклади от конференцията, организирана под същия наслов от Научния съвет на АН на СССР по история на световната култура и проведена през ноември 1986 г. в Москва. Както и самата конференция, сборникът е посветен на 80-годишнината на големия съветски учен акад. Дмитрий Сергеевич Лихачов. В него са намерили място работи на учени от различни поколения, представящи една обща, много силна и изключително плодотворна тенденция в съвременната съветска литературна наука — тенденцията в конкретния факт на литературата или изкуството да се открие целостта на културната ситуация, духът на епохата, а следователно — и дълбинните причини за появата на този факт. Тази тенденция присъства и в най-детайлните, и в общетеоретичните, почти тезисни понякога изследвания, представени в сборника. В този смисъл заглавието „Литература и изкуството в системата на културата“ най-точно изразява общото в изследователските търсения независимо от разнобразните в творческите подходи и методологическите постановки.

В седемте дяла на сборника, обединяващи 62 статии на учени от 6 страни, са засегнати проблеми на литературата и изкуството от античността до наши дни.

Първият раздел включва две статии, посветени на юбилея. Статията на Т. Б. Князевска „Литературата, изкуството, културата в изследванията на Д. С. Лихачов“ очертава основните принципи в научното творчество на Лихачов: „принципът за хуманитарното знание като точно знание и като просветителство“ (с. 7) и „човекът като център и смисъл на творческата дейност, човекът като творческо начало“ (с. 8), който е и герой, и адресат в трудовете на Д. С. Лихачов. Именно тези принципи определят основните черти на неговите изследвания: морален максимализъм, предявяван не само към него самия, но и към събеседниците му; непримиримост и твърдост по отношение на отстояваните позиции; диалогичност, способност и желание на автора

да разбере и оцени мненията и мислите на своя събеседник. Князевска подчертава и необикновеното стилистично богатство в трудовете на Д. С. Лихачов и най-важното — разбирането на учения за действения патриотизъм, определящо неговите научни позиции и неговото просветителство, за истинския патриотизъм като процес, в който обогатяваш другите, обогатявайки себе си духовно. Според нея това разбиране на Лихачов определя патоса на научните му дирения: „Културата трябва да бъде открита“ (с. 10).

Статията на Е. С. Лихтенщайн „Коректорът — академик Дмитрий Лихачов“ изразява в три думи предмета на изследванията и любовта на Д. С. Лихачов — книгата, културата, човека; отбелязва значението на коректорската практика в развитието на учения и завършва с цитати от книги на учения, очертаващи неговото творческо верую: „Отнемете от човека всички негови знания, цялата му „ерудияция“, но ако у него остане интелектуалната способност за възприемане на най-разнообразните култури на нашето земно кълбо — съвременни и минали, то тази способност е качество, което ние наричаме интелигентност — качество забележително и истински „миролюбиво“ (с. 16). Този последен цитат ни уверява още веднъж, че каквато и да е темата на научните изследвания на Д. С. Лихачов, в неговите научни трудове винаги се усеща духът на времето, в което живее и твори ученият, съпричастие то към проблемите на това време — а това безспорно е качество на големия учен.

Вторият раздел, посветен на проблеми на античната култура, започва със статията на А. Ф. Лосев „Теория на творческата фантазия в античната естетика“, в която се анализира ролята на философите неоплатоници и поспециално на Прокъл за развитието на представата за творческата фантазия. Лосев очертава съществуващите в античността традиции за възприемане на фантазията — като чисто чувствена или като реторическа дейност. Новото, което според автора внася Прокъл в развитието на проблема за фантазията, е в разглеждането ѝ като продукт на чисто ум-